

sen kirjan alussa: "inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te" eli ihmisen perimmäinen ja täydellinen päämäärä ei voi olla missään muussa kuin jumalallisen olemuksen näkemisessä.

Saatuahan näin valotetuksi Eckhartin tahdon teorian filosofian ja teologian historialliset taustat tekijä pääsee vihdoin analysoimaan itse Eckhartin teleologian vastaista moraalifilosofiaa. Hän on omistanut tälle tutkimuksensa kolme viimeistä päälukua, joista viimeisessä koetaan keskeiset tutkimustulokset yhteen. Vaikka ruumiillisuus, moneus ja ajallisuus estävätkin ihmistä nousemasta olemassaolonsa äärellisten ehtojen yläpuolelle ja saavuttamaan elämänsä perimmäisen ja täydellisen autuuden, Jumala on kuitenkin luonut jokaisen ihmisielun pohjaan "paikan", jossa nämä rajoittavat tekijät kumoutuvat. Eckhart viittaa tuohon "johonkin" yleiskäsitteellä grunder sêle. Saksalaisessa saarnassaan *In hoc apparuit caritas Dei* Eckhart sanoo, että "siellä missä luotu loppuu, siellä Jumala alkaa". Saarnassa *Impletum est tempus* hän puolestaan vastaa kysymykseen, "milloin aika täyttyy" toteamalla, että "silloin kun aikaa ei enää ole". Ihminen elää jatkuvasti luodun ja Luojan, ajallisuuden ja ikuisuuden rajalla.

Viidennen pääluvun otsikointi "Living on Two Levels" haluaa korostaa tätä ihmiselämän kaksitasoisuutta ja rajalla olemista. Koska Eckhartin "perustan mystiikan" mukaan Jumala ja yksilön sielun pohja jakavat yhden ja saman perustan, sielun pohjassa Luojan ja Luodun, ikuisen ja ajallisen välinen raja on silkkiverhon ohut. Mitä syvemmälle yksilö tunkeutuu oman sielunsa pohjaan, sitä vaivattomammin hän liikkuu tasolta toiselle ja sitä vaimeammaksi miksi-kysymyksen käyvät. Se, miten nämä kaksi dominikaaniveljestön professoria tulkitsevat Johanneksen evankeliumin kohtaa 17:3 tarjoaa edustavimman näytteen siitä, miten radikaalisti Eckhartin interpretaatio poikkeaa Tuomaan tulkinnasta.

Connollyn tutkimuksen ehdottomasti paras anti sisältyy tulokset kokoavan viimeisen pääluvun jaksoon sivuilla 210–212. Vertaamalla Eckhartin ja Kantin etiikan teorioita keskenään tekijä tekee Eckhartin moraalifilosofian äärellä kiinnostavia ja yllättäviä huomioita. Perustellessaan velvollisuuden eettisen konseptionsa rationaalisuutta Kant vetosi ihmisen autonomiseen tahtoon ja vapauteen, ajan ja tilan rajoituksista riippumattomaan numeenaaliseen moraaligenttiin. Tekijän mielestä Kantin postuloima numeenaalinen moraaligentti ja Eckhartin opetus sielun pohjasta käsin ohjautuvasta ihmisestä muistuttavat monessa suhteessa toisiaan. Mutta jos moraalien perusteluksi vedotaan todellisuuden perustaan, jonka moraalinen subjekti jakaa yhdessä Jumalan kanssa ja josta hän ammentaa moraalisen toimintansa motivaation, eikö tällainen moraaliteorian Grundlegung olekin luonteeltaan heteronominen? Se, joka näin väittää, on Connollyn mukaan tulkinnut ja ymmärtänyt Eckhartin täysin väärin.

Omassa kirja-arvostelussaan huomattava Eckhart-tutkija Loris Sturlese toteaa lyhyesti ja ytimekkäästi, että "Connolly on kirjoittanut oikean kirjan oikeaan aikaan". Olen hänen kanssaan täsmälleen samaa mieltä.

PAULI ANNALA
DOS., PORLAMMI

QUENTIN SKINNER &
MARTIN VAN GELDEREN
(ED.)

Freedom and the Construction of Europe, Volume 1: Religious Freedom and Civil Liberty. Cambridge: Cambridge University Press 2013. 411 s.

QUENTIN SKINNER &
MARTIN VAN GELDEREN
(ED.)

Freedom and the Construction of Europe, Volume 2: Free Persons and Free States. Cambridge: Cambridge University Press 2013. 405 s.

Quentin Skinnerin ja Martin Van Gelderenin toimittama kaksiosainen antologia *Freedom and the Construction of Europe* pureutuu poliittisen vapauden eurooppalaiseen intellektuaalihistoriaan. Teoksen molemmat osat sisältävät yhteensä 31 artikkelia, jotka sijoittuvat ajallisesti reformaation ajasta myöhäiseen valitusajatteluun. Kyseiselle, niin sanotulle varhaismodernille ajanjaksolle, sijoittuvat sekä uskonsodat että suvereenien kansallisvaltioiden nousu. Ajanjakso on keskeinen modernien eurooppalaisten vapauden teorioiden muotoutumiselle. Vuonna 2013 julkaistu teos on lopputuote tutkimusprojektista, joka kokosi yhteen pääasiassa nuoria, jo väitelleitä tutkijoita. Vapaus-projekti voidaan nähdä jatkona Skinnerin ja Van Gelderenin aikaisemman yhteistyön tuloksena julkaistulle antologialle *Republicanism: A Shared European Heritage* (2002).

Poliittisen vapauden käsite on eräs länsimaisen aatehistorian kiistanalaisimpia ja klassisimpia teemoja. Erityisesti anglosaksisen poliittisen filosofian keskustelua vapauden käsitteen merkityksistä on viime vuosikymmeninä leimannut Isaiiah

Berlinin tarkentama erottelu positiivisen ja negatiivisen vapauden välillä. Positiivinen vapaus tarkoittaa toimijan mahdollisuutta toteuttaa ihanteellista minuutta tai elämäntapaa. Negatiivinen vapaus on sen sijaan ulkoisten esteiden poissaoloa, jolloin yksilö on vapaa toimimaan ilman ulkopuolelta asetettuja rajoitteita. Negatiivisen vapauden käsitteellä on usein nähty olevan läheinen yhteys länsimaisen liberaalin valtion muotoutumiseen.

Quentin Skinner esittää teoksen toisen osan esipuheessa, että varhaismodernin aikakauden keskustelun tunteminen auttaa ymmärtämään käyttämämme vapaus-käsitteen historiallista monikerroksellisuutta ja tuo esiin vapaus-käsitteeseen aiemmin liitettyjä, kadonneita merkityksiä. Jälkimmäistä tavoitetta Skinner on toteuttanut historiallisilla tutkimuksillaan, kuten *Liberty Before Liberalism* (1998) ja *Hobbes and Republican Liberty* (2008). Näissä teoksissa hän on pyrkinyt tuomaan esiin historian kuluessa kadonnutta republikanistista (tai neo-roomalaista) vapauden käsitettä.

Republikanistinen vapauden teoria juontaa antiikin Rooman tasavaltalaisesta ajattelusta, jossa poliittisen vapauden katsottiin olevan ensisijaisesti riippumattomuutta. Yksilö menettää poliittisen vapautensa, jos hän on riippuvuussuhteessa muiden ihmisten tai instituutioiden tahtoon. Skinnerin mukaan pelkkä ajatus siitä, että joku voi mielivaltaisesti puuttua elämäämme, saa aikaan vapauden menetyksen ja johtaa orjamaiseen itesensuuriin. Republikanistisen vapauden käsitteen avulla Skinner ja Philip Pettit ovat kritisoineet sekä liian kapea-alaisena näkemäänsä ”liberaalia” negatiivisen vapauden käsitettä että essentialistista tai teleologista minuutta edellyttävää positiivisen vapauden käsitettä.

Tätä taustaa vasten ajateltuna ei olekaan kovin yllättävää, että monet teoksen artikkeleista keskittyvät Skinnerin aiemmin hahmottele-

maan republikanistiseen vapauden teoriaan. Esimerkiksi Lena Halldenius käsittelee ansiokkaasti feministisen teorian klassikon Mary Wollstonecraftin kirjoituksiin implisiittisesti sisältyvää ajatusta, jonka mukaan toisen tahdon kontrollin alaisuudessa toimivan ei voida sanoa olevan kykenevä moraaliseen toimijuuteen. Rosanna Cox tuo puolestaan esiin John Miltonin patriarkaalisten perhesuhteiden kritiikkiä, jonka mukaan epätasa-arvoisten kumppanien välinen avioliitto on samalla tavoin orjuuden kaltainen suhde kuin monarkin ja kansalaisten välinen suhde absoluuttisessa valtiossa.

Felicity Green esittää uuden tulinnan Michel Montaignen tavasta käsitteellä julkisen viran hoitamisen tietynlaisena orjuuden muotona. Koska viranhaltija joutuu toimimaan omasta kontrollistaan riippumattomissa tilanteissa, hän on vaarassa menettää vapautensa. Greenin mukaan Montaigne ilmensi pyrkimystä säilyttää itsensä omistamisen oikeus omaan tahtoon vetäytymällä julkisista viroista filosofiseen itsetutkiskeluun. Tätä sinällään mielenkiintoista tulkintaa lukiessani jäin miettimään, kuinka paljon Montaignen pohdinta vapaudesta oli sidoksissa klassisiin teologisiin keskusteluihin tahdonvapaudesta. Tuntuu luontevammalta ymmärtää katoliselle kirkolle uskollisen Montaignen ajatukset tahdonvapaudesta enemmän teologian aatehistorian kontekstissa kuin tulkita niiden ilmentävän republikanistista vapauden teoriaa.

Teologiasta kiinnostuneille eniten materiaalia tarjoavat teoksen ensimmäisen osan alkupuolen artikkelit, joissa käsitellään uskonnon suhdetta poliittiseen vapauteen. Esimerkiksi Thomas Kaufmannin tulinnan mukaan varhaista luterilaista poliittista ajattelua ohjasi teologisia periaatteita voimakkaammin aikakauden poliittinen ja oikeudellinen konteksti, kuten kokemukset talonpoikaissodasta. Lutherin lisäksi Melanchthon korosti kristityn velvollisuutta olla uskollinen laillista hallit-

sijaa kohtaan riippumatta hallitsijan uskonnosta. Erityisesti Augsburgin rauhan jälkeen luterilaisuudessa suhtauduttiin syvällä epäluulolla ajatukseen poliittisesta vapaudesta republikanistisen vapauden teorian mukaisena riippumattomuutena. Vallankumouksellisesta poliittisesta potentiaalistaan huolimatta Lutherin ajatus kaikkien uskovien pappeudesta ei siten realisoitunut poliittisen vapauden vaatimuksiksi vaan jäi teologiseksi käsitteeksi.

Sen sijaan Martin Van Gelderen osoittaa, kuinka keskustelu eri uskontokuntien ja valtion välisestä suhteesta oli 1600-luvun Hollannissa sidoksissa teologiseen kiistaan tahdonvapaudesta. Protestanttinen ja katolinen keskustelu eivät olleet erillisiä. Kiistellessään uskonnollisesta suvaitsevuudesta ja omantunnon vapaudesta arminiolaiset ja kalvinistit viittasivat uusskolastikkojen, kuten Suárezin ja Molinan, kirjoituksiin tahdonvapaudesta. Eräs teoksen teemoista onkin se, kuinka protestanttien sisäistä keskustelua ei voi nähdä erillisenä skolastisesta traditiosta. Annabel Brett osoittaa, että 1500-luvun lopussa ja 1600-luvun alussa jesuiitat pyrkivät puolustamaan inhimillisen tahdon luontaisista vapautta paitsi dominikaaneja myös kalvinisteja ja luterilaisia vastaan. Jesuiittateologien kehittämä käsitys maailmasta, jossa ihmisten toimintavapaus edellyttää moraalisia sopimussuhteita, mahdollisti varhaismodernin yhteiskunnan monimutkaistuvien kaupallisten suhteiden ja poliittisen velvollisuuden rajojen analyysin joustavalla tavalla. Alun perin teologisella kiistalla tahdonvapaudesta oli siten oma poliittinen ja taloudellinen vaikutuksensa.

Hannah Dawson tulkitsee kahden protestanttisen poliittisen filosofin, Samuel Pufendorfin ja John Locken, teorioita suhteessa luonnolliseen teologiaan. Pufendorf ja Locke pitivät lähtökohtanaan luonnonoikeustraditioon sisältyvää luonnollisen teologian ajatusta ihmisten rationaalisuudesta ja tah-

donvapaudesta. Heidän mukaansa moraalinen toimijuus ja vastuullisuus ovat mahdollisia ainoastaan, jos ihmiset ymmärretään Jumalan luomiksi vapaiksi olennoiksi, joille järki ei ole passioiden orja. Samaan aikaan molemmat kuitenkin näkivät, että järkeä enemmän ihmisten moraalista toimintaa ohjaavat tottumus ja passiot. Dawson osoittaa havainnollisesti kyseisen ristiriidan olemassaolon. Myöhempi 1700-luvun valistusfilosofia pyrki ratkaisemaan sen naturalisoimalla moraalisen toimijuuden. Locke-tutkijana Dawsonin tulkinta Pufendorfista kuitenkin hie-man ontuu. Hän olisi pystynyt tarkemmalla työllä tuomaan esiin sen, miten Pufendorf yritti ratkaista tätä ongelmaa jo oman teoriansa sisällä.

Teoksen artikkeleissa ei usein tehdä eroa moraalin ja politiikan välillä, mikä olisikin ollut keinoitekoinen erottelu monen ajattelijan kohdalla. Esimerkiksi Martina Reuter pohtii luovasti radikaalin tahdonvapauden ja luonnollisen samanarvoisuuden välistä yhteyttä René Descartesin ajattelussa. Vaikka Descartesille tahdonvapaus ja järjen toiminta liittyivät ensisijaisesti kysymykseen moraalista vastuullisuudesta, käsitys kaikkien ihmisten yhtäläisistä mielen kyvyistä oli yhteydessä Descartesin ajatukseen, jonka mukaan ”miehellä ei ole sukupuolta”. Reuterin lisäksi suomalaisen tutkimuksen korkeaa tasoa edustaa myös kaksi muuta artikkelia. Jaska Kainulaisen essee käsittelee Trenton kirkolliskokouksen jälkeistä katolista debattia kirkon ja valtion välisestä suhteesta. Antti Tahvanainen osoittaa 1600-luvun englantilaisen keskustelun republikanisesta vapaudesta olleen enemmän sidoksissa luonnonoikeustraditioon kuin aikaisemmin on oletettu.

Yksi teoksen kiinnostavimpia aihepiirejä on tahdonvapauden ja poliittisen vapauden välinen suhde. Myös perustuslaillisen teorian suhde poliittiseen vapauteen tulee käsiteltyä kattavasti. Muita keskeisiä teemoja ovat kirkon ja valtion suh-

de sekä kansalaisen ja valtion suhde. Vaikka teoksessa keskitytään pääasi- allisesti eurooppalaisen aatehistorian perinteeseen, mukana on myös artikkeli varhaismodernin islamilai- sen tradition käsityksistä poliittises- ta vapaudesta. Monet teoksen kir- joittajista tuovat esiin, kuinka kam- pailu poliittisen vapauden luontees- ta ja rajoista on aina tiiviisti sidoksis- sa yhteiskunnallisiin ja ideologisiin konteksteihin. Välillä onkin hankalaa löytää yhteistä nimittäjää niille lu- kuisille eri tavoille, joilla eri ajattelijat määrittivät ja uudelleenmäärittivät vapautta. *Freedom and the Construc- tion of Europe* -teoksen molemmat osat tarjoavat useita uusia näkökul- mia poliittiseen vapauteen. Varhais- modernien ajattelijoiden keskuste- luista löytyy usein kiinnostavampia tapoja käsitteellistää poliittisen va- pauden kysymyksiä kuin monien nykyajattelijoiden teoksista.

HEIKKI HAARA
VALTIOT, MAIST., TEOL. MAIST.,
HELSINKI

ALISTER E. MCGRATH
Emil Brunner: A
Reappraisal. Oxford: Wiley-
Blackwell 2014. 260 s.

Aikamme tunnetuimpiin teologeih- in kuuluva professori Alister Mc- Grath on valinnut kirjansa aiheek- si toisen maailmankuulun teologin, sveitsiläisen Emil Brunnerin. Brun- nerin asema eräänä 1900-luvun mer- kittävimmistä protestanttisista teo- logeista lienee kiistaton. Viime aikoi- na häntä on kuitenkin tutkittu suh- teellisen vähän, ja etenkin englan- ninkielisessä maailmassa hänen on väitetty jopa unohtuneen. Nykyisin Brunner muistetaan lähinnä yhten- ä dialektisen teologian edustajista ja luonnollista teologiaa koskevasta kiistastaan Karl Barthin kanssa. Täl- lainen kuva (kuten myös kuva dia- lektisestä teologiasta yhtenä yhten- äisenä ”liikkeenä”) on luonnollises-

ti varsin yksinkertaistettu. McGrath pyrkii osoittamaan, että Brunner oli muutakin, ja että hänellä on paljon annettavaa myös nykypäivän teolo- gialle.

McGrath tekee jo esipuhees- sa selväksi, ettei lukijan tule odot- taakaan teoksen olevan sen paremmin kattava Brunnerin elämäkerta kuin tyhjentävä esitys hänen teologias- taan. Tutkimuksen tavoitteena on sen sijaan kuvata Brunnerin teolo- gisten näkemysten kehittymistä ai- kansa aatteellisessa ja kulttuurises- sa ympäristössä ja hakea hänen ajat- telustaan yhtymäkohtia nykyaikaan. Pääpaino on 1920- ja 1930-luvuilla, jolloin Brunnerin teologia oli aset- tumassa uomiinsa ja ideologiset ja yhteiskunnalliset myllerrykset kävi- vät voimakkaimpina. McGrath kiin- nittää reilusti huomiota Brunnerin Isossa-Britanniassa ja Yhdysvallois- sa pitämiin luentoihin. Tämä on ym- märrettävää, onhan kirja suunnattu englanninkieliselle yleisölle.

Brunnerista lienee mahdoton- ta kirjoittaa kirjaa viittaamatta Karl Barthiin; myös McGrath tekee niin toistuvasti. Toki Brunnerin ura kie- toutui yhteen myös muiden saksan- kielisten teologien, kuten Eduard Thurneysenin ja Friedrich Gogartenin vaiheiden kanssa. Omimmil- laan McGrath on analysoidessaan Brunnerin ja Barthin välistä luon- nollista teologiaa käsittelevää de- battia. Brunner asetti vuonna 1934 teoksessaan *Natur und Gnade* aikans- a sukupolven tehtäväksi palauttaa oikea *theologia naturalis* arvoonsa. Hänen mukaansa ihmisen on mah- dollista saada tietoa Jumalasta luon- nollisen teologian keinoin, sillä ih- misellä on ainutlaatuinen kyky ot- taan vastaan Jumalan puhetta ja näin havaita Jumalan ilmoitus luomakun- nassa. Barth vastasi Brunnerille vä- littömästi kirjassaan *Nein! Antwort an Emil Brunner* kieltäen kaikenlai- sen luonnollisen teologian mahdol- lisuuden. Barth näki mahdottoman- na tilanteen, jossa ihminen saisi tie- toa Jumalasta ilman suoraa jumalal- lista ilmoitusta.